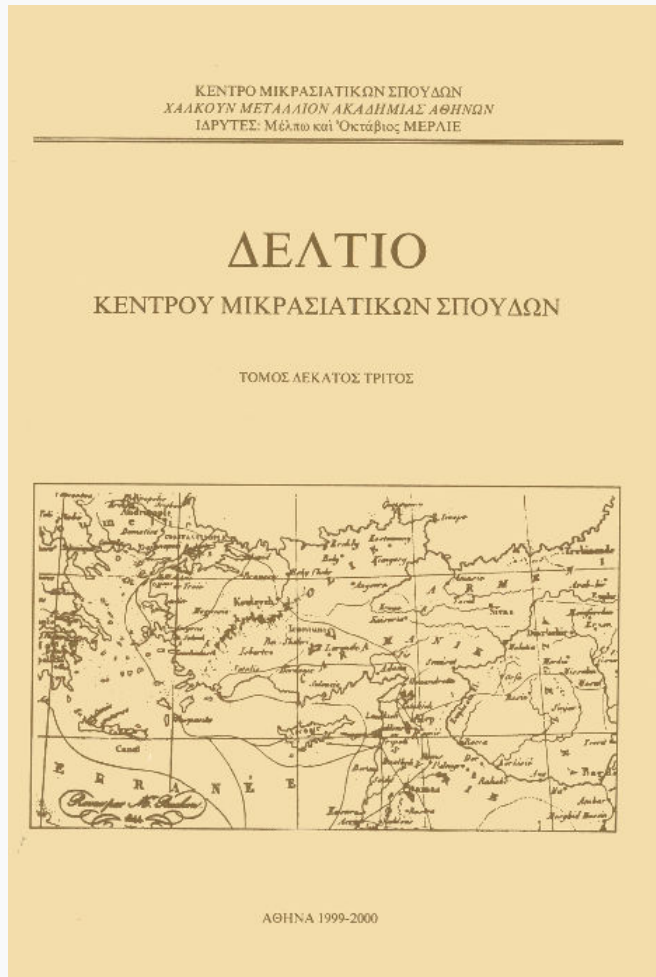

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 13 (1999)

Το Μετόχι της μονής Κουτλουμουσίου στην Ίμβρο: Πρώτη προσέγγιση

Ευγενία Χαλκιά

doi: [10.12681/deltiokms.143](https://doi.org/10.12681/deltiokms.143)

Copyright © 2015, Ευγενία Χαλκιά

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Χαλκιά Ε. (1999). Το Μετόχι της μονής Κουτλουμουσίου στην Ίμβρο: Πρώτη προσέγγιση. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 13, 65–95. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.143>

ΤΟ ΜΕΤΟΧΙ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΚΟΥΤΛΟΥΜΟΥΣΙΟΥ ΣΤΗΝ ΙΜΒΡΟ: ΠΡΩΤΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ¹

Στόν τόμο τῶν *Ἐγγράφων* τῆς Μονῆς Κουτλουμουσίου ποῦ δημοσίευσε ὁ P. Lemerle, περιλαμβάνονται δύο πατριαρχικά σιγιλιώδη γράμματα ποῦ ἀναφέρονται στό μονύδριο τῶν Ταξιαρχῶν στήν Ἱμβρο². Στό πρῶτο, τοῦ 1640, ποῦ ὑπογράφεται ἀπό τόν πατριάρχη Παρθένιο, περιγράφεται ἡ κατάσταση τοῦ μονυδρίου, τό ὁποῖο εὑρίσκεται «κατά τήν ἐπαρχίαν Ἱμβρου [...] ἐν τινι τόπῳ ἐρημιά σχολάζοντι» καί κινδυνεύει ἀπό ὀριστική κατάρρευση, ἀφοῦ «ἠφανίσθη καί ἐσαθρώθη, μέγα ἐρείπιον γεγονός»³. Αἰτιολογεῖται ἔτσι τό διάβημα τοῦ μητροπολίτη Ἱμβρου Σωφρονίου⁴ πρὸς τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, προκειμένου νά προσαρτηθεῖ τό ναῦδριο τῶν Ταξιαρχῶν, ὡς σταυροπηγιακό μετόχι, στήν Ἱερά Μονή Κουτλουμουσίου, ἡ ὁποία καί θά ἀναλάμβανε τήν ὑποχρέωση νά ἐπι-

1. Τό ἄρθρο ἀποτελεῖ ἀνάπτυξη ἀνακοίνωσης στό 3ο Διεθνές Συμπόσιο Θερακιῶν Σπουδῶν «Μεταβυζαντινὴ Θράκη, ΙΕ'-ΙΘ' αἰ.», Κομοτηνὴ 25-30 Μαΐου 1998.

2. P. Lemerle, *Actes de Kulumus, Archives de l'Athos* II, 2, Παρίσι 1988, σσ. 198-199, 201-203, ἀρ. 70, 72.

3. *Ο.π.*, σ. 198.

4. Ὁ Σωφρόνιος ἐξελέγη μητροπολίτης Ἱμβρου τό 1627, καθαιρέθηκε τό 1635 καί κατέλαβε γιά δεύτερη φορά τόν ἐπισκοπικὸ θρόνο τοῦ νησιοῦ. Βλ. Μ. Καρᾶς, *Ἡ νῆσος Ἱμβρος. Συμβολὴ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν της*, Θεσσαλονίκη 1987, σσ. 165, 166. Ἡ μνεῖα τοῦ ὀνόματός του στό πατριαρχικὸ σιγιλλιο τοῦ 1640 δημιουργεῖ πρόβλημα ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητά της χρονολογίας τῆς δεύτερης ἀρχιερατείας του (1650-1652), ποῦ ἀναφέρει ὁ Καρᾶς, *ὁ.π.*, σ. 166.

σκευάσει και να ανακαινίσει τὸ μοναστήρι, τὸ δὲ τελευταῖο θὰ προσέφε-
ρε «ὕποταγῆς χάριν, κηρὸν ὀκάν μίαν» στὴ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλη-
σία. Ἡ ἐπιστολὴ κλείνει μὲ τὴν ἀποδοχὴ τοῦ αἰτήματος τοῦ Σωφρονίου
ἀπὸ τὸν πατριάρχη καὶ τὴν ἐπικύρωση τῆς προσάρτησης τοῦ ἱμβριακοῦ
μονυδρίου στὴν ἀγιορείτικη Μονῆ⁵.

Παρὰ ὅμως τὸ βεβαιωτήριο πατριαρχικὸ σιγιλλιδῶδες γράμμα ὅτι ἡ
Μονὴ Κουτλουμουσίου θὰ ἀναλάμβανε τὴν ἀνακαινίση τοῦ παλαιοῦ σε-
σαθρωμένου μονυδρίου, φαίνεται ὅτι αὐτὸ ἐξακολούθησε νὰ παραμένει
ἐρειπωμένο, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ ἐπόμενο σιγιλλιο, ποὺ ὑπογράφεται
τριάντα ὀκτὼ χρόνια ἀργότερα, τὸ 1678, ἀπὸ τὸν πατριάρχη Διονύσιο.
"Ὅπως πληροφορούμαστε ἀπὸ αὐτὴ τὴν πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ, ὁ μητρο-
πολίτης Ἰμβρου Παῖσιος⁶, «εὐρών τὸ παρεκκλήσιον τῶν Παμμεγίστων
Ταξιαρχῶν, τὸ ἐπονομαζόμενον Ἀποθειότη, εἰς χεῖρας κρατούντων σε-
σαθρωμένον καὶ ἀφανισμένον τῇ πολυτελείᾳ, θείῳ ζήλῳ κινούμενος καὶ
ἔρωτι τρωθεὶς κατὰ τάξιν ναὸν ἠκοδόμησεν [...] καὶ ἐν τῇ σεβασμίᾳ βα-
σιλικῇ καὶ σταυροπηγιακῇ μονῇ τοῦ Κουτλουμουσίου ἀφιέρωσεν». "Ὅπως εἶναι φυσικό, ὁ Παῖσιος ζητεῖ τὴν πατριαρχικὴ ἐπικύρωση γιὰ
τὴν προσάρτηση τοῦ μονυδρίου στὴ Μονὴ Κουτλουμουσίου, ἡ ὁποία καὶ
παρέχεται, μὲ τὸν ὄρο ὅτι θὰ μνημονεύεται τὸ ὄνομα τοῦ πατριάρχη Διο-
νυσίου καὶ ὅτι θὰ ἀποστέλλεται κάθε χρόνο στὴ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ
Ἐκκλησία, ἀντὶ γιὰ τὸ κερὶ, «ἐν τουλούμιον τυροῦ», ὑποταγῆς χάριν⁷.

Τὰ δύο αὐτὰ πατριαρχικὰ γράμματα ἀποτελοῦν καὶ τὶς μοναδικές
μαρτυρίες γιὰ τὴν ὕπαρξη, κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 17ου αἰώνα στὴν
Ἰμβρο, ἐνὸς ἐρειπωμένου μονυδρίου ἀφιερωμένου στοὺς Ταξιάρχες.
Ἐχομε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἕνα *terminus ante quem* γιὰ τὴν ἴδρυση τοῦ
ναΐσκου, ἀγνοοῦμε ὅμως τόσο τὴν ἀκριβῆ χρονολογία ἴδρυσῆς του ὅσο

5. P. Lemerle, *ὁ.π.*, σ. 199.

6. Γιὰ τὸν μητροπολίτη Ἰμβρου Παῖσιο ἄ' βλ. Β. Ἀτέσης «Ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις
Ἰμβρου καὶ Τενέδου ἀνὰ τοὺς αἰῶνας», *Ἐκκλησία καὶ Θεολογία*, τόμ. Π (1981), σσ.
463-464· Μ. Καρᾶς, *ὁ.π.*, σ. 166.

7. P. Lemerle, *ὁ.π.*, σσ. 201-202. Ἡ ἀφιέρωση μονῶν ὡς σταυροπηγιακῶν μετο-
χίων στὴ Μονὴ Κουτλουμουσίου κατὰ τὸν 17ο αἰώνα συνδέεται προφανῶς μὲ τὴν
ἀνθηση τὴν ὁποία παρουσιάζει ἡ ἀγιορείτικη Μονὴ κατὰ τὴν περίοδο αὐτή, κυρίως
χάρη στὴν ὑποστήριξη τῶν ἡγεμόνων τῆς Οὐγγροβλαχίας: I. Μαμαλάκης, *Τὸ Ἅγιον
Ὅρος (Ἄθως) διὰ μέσου τῶν αἰώνων*, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 275.

καὶ τὸ ἂν αὐτὸς ἀποτελοῦσε μονή⁸ ἢ ἀπλῶς παρεκκλήσιο, ὅπως ἀναφέρεται στὸ δεῦτερο πατριαρχικὸ σιγίλλιο⁹. Γεγονὸς εἶναι ὅτι, ἐνῶ στὴν πρώτη ἐπιστολῇ ἀναφέρεται ἀόριστα τὸ μονύδριον «ἐν τινι τόπῳ ἐρημίᾳ σχολάζοντι»¹⁰, στὴ δευτέρῃ προσδιορίζεται ἡ ἀκριβὴς του θέσης «κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Ἰμβρου, παρὰ τὴν χώραν <vacat> ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῇ καλουμένῃ <vacat>» καὶ ἀναφέρεται μάλιστα καὶ ἡ προσωνομία του «τὸ ἐπονομαζόμενον Ἀποθειλιότη»¹¹. Τὰ κενὰ ὅσον ἀφορᾷ τὶς τοπογραφικὲς ἐνδείξεις δὲν ἀποτελοῦν πρόβλημα γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῆς τοποθεσίας τοῦ μονυδρίου, ἐφόσον αὐτὸ ἐξακολούθησε νὰ λειτουργεῖ στὴν ἴδια θέση μέχρι τὸ 1943, ὅποτε διαλύθηκε ἀπὸ τὴν τουρκικὴ κυβέρνησις καὶ δημεύθηκε ἡ περιουσία του, ὅπως συνέβη καὶ μὲ τὶς ὑπόλοιπες μονὲς τοῦ νησιοῦ. Ὡς πρὸς τὴν ὀνομασία Ἀποθειλιότης, ὀρθότερα Ἀποθηλυώτης, αὐτὴ ὀφείλεται, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Βαρθολομαῖος Κουτλουμουσιανός, στὸ ὅτι «ἐγχώριοί τινες καὶ μάλιστα γυναῖκες, ὅταν ἀρρωστήσῃ τις προστρέχουσι μὲν εἰς θεῖαν βοήθειαν ἀλλὰ κατὰ μίμησιν γοητειῶν ἐθνικῶν τουτέστιν, ἀφαιροῦσι τμῆμα μικρὸν ἀπὸ τοῦ ἀρρώστου τὸ ἐνδυμα· καὶ ἀπελθοῦσαι μὲ κηρὸς καὶ θυμιάματα εἰς ἐξωκκλήσιον τινὸς Ἁγίου, κατ' ἐξοχὴν δὲ τῶν Ταξιαρχῶν, ἀποθηλυώνουσιν, ὃ ἐστιν ἀποδένουσιν ἐκεῖ τὸ τμῆμα, παρακαλοῦσαι νὰ συνδεθῇ τρόπον τινα εἰς τὴν θηλειάν τοῦ δεσμοῦ ἐκεῖνου καὶ ἡ ἀρρώστια τοῦ πάσχοντος· ἐκ τούτου λοιπὸν ὁ Ἅγιος ὀνομάζεται Ἀποθηλυώτης»¹².

8. Οἱ παλαιότερες μονὲς τῆς Ἰμβρου, ἡ ὑπαρξὴ τῶν ὁποίων μαρτυρεῖται κατὰ τὸν 14ο αἰώνα, εἶναι τρεῖς καὶ ἀποτελοῦν ὅλες μετόχια τῆς Μεγίστης Λαύρας. Μ. Καρᾶς, ὁ.π., σσ. 211 κ. ἐξ· P. Soustal - A. Koder, *Tabula Imperii Byzantini, 10: Aigaion Pelagos (Die Nördliche Ägäis)*, Βιέννη 1998, σσ. 166, 167, 198, 230, ὅπου καὶ πλήρης βιβλιογραφία.

9. P. Lemerle, ὁ.π., σ. 202, ἐδ. 5.

10. Ὁ.π., σ. 198, ἐδ. 5.

11. Ὁ.π., σ. 202, ἐδ. 4, 5, 14.

12. Α. Μουστοξύδης - Β. Κουτλουμουσιανός, *Υπόμνημα ἱστορικὸν περὶ τῆς νήσου Ἰμβρου*, Κωνσταντινούπολη 1845 (φωτοτυπικὴ ἀνατύπωση: Ἀθήνα 1978), σ. 74, σημ. 1. Ἡ συνήθεια νὰ δένονται κομμάτια ἢ κλωστὲς ἀπὸ τὰ ρούχα τῶν ἀρρώστων σὲ δένδρα, θάμνους, ἀγιάσματα ἢ καὶ ἐρεῖπια ποῦ βρίσκονται κοντὰ σὲ ἐξωκκλήσια, γιὰ νὰ θεραπευθεῖ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ὁ ἀσθενής, ἀποτελεῖ ἕνα εἶδος κατάδεσμου ποῦ ἐξασφαλίζει τὴ μεταβίβαση τῆς νόσου. Συναντᾶται σὲ διάφορες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος, εὐρύτερη διάδοσις ὅμως παρουσιάζει στὰ νησιὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ Αἰγαίου.

Ὁ Ταξιάρχης Ἀποθηλυώτης βρισκόταν στὴ βόρεια πλευρὰ τῆς Ἰμβρου, στὴ θέση ποὺ εἶναι γνωστὴ μέχρι σήμερα μὲ τὴν ὀνομασία «Μοναστήρι», στὴν πλαγιά ἀνάμεσα στὰ χωριά Κάστρο καὶ Γλυκὺ (εἰκ. 1), καὶ περιλαμβανόταν στὴν εὐρύτερη περιοχή τοῦ τελευταίου. Ἀπὸ τὰ κτίσματά του σώζονται σήμερα μικρὸ τμήμα τοῦ καλοχτισμένου περιβόλου (εἰκ. 2), ἡ λιθοκτιστὴ βρύση (εἰκ. 3) καὶ τὰ εἰσώτια δεξαμενῆς (εἰκ. 4), ἐνῶ ἀπὸ τὸ καθολικὸ καὶ τὰ κελιά διακρίνονται μόνο ἕνη τῶν θεμελίων. Ὅπως θυμοῦνται οἱ παλιότεροι κάτοικοι τοῦ γειτονικοῦ χωριοῦ, τὸ καθολικὸ ἦταν εὐρύχωρος μονόχωρος ξυλόστεγος ναὸς μὲ νάρθηκα, τύπος ποὺ ἀκολουθοῦν κατὰ κανόνα ὅλα τὰ ἐξωκκλήσια τοῦ νησιοῦ, ἀλλὰ καὶ ὀρισμένες ἀπὸ τὶς ἐνοριακὲς τοῦ ἐκκλησιᾶς¹³.

Φυσικά, τὰ πενιχρὰ ἀρχαιολογικά τεκμήρια ποὺ παραθέσαμε δὲν ἐπιτρέπουν νὰ προσδιορίσουμε τὴ μορφή τοῦ μοναστηριακοῦ συγκροτήματος τοῦ Ταξιάρχη Ἀποθηλυώτη, ἀλλὰ οὔτε καὶ τὴν ἀκριβῆ ἔκταση ποὺ καταλάμβανε. Ἔτσι θὰ περιορισθοῦμε ἀναγκαστικά στὴν προσπάθεια νὰ ἀνασυνθέσουμε, ἔστω καὶ ἀποσπασματικά, τὴ μορφή καὶ τὴν ἱστορία τοῦ μονυδρίου ἀπὸ ὀρισμένες ἱστορικὲς καὶ ἀρχαιολογικὲς μαρτυρίες, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς εἰκόνες του, οἱ ὁποῖες θὰ παρουσιαστοῦν στὴ συνέχεια.

Ἀπὸ τὶς ἀρχαιολογικὲς πηγὲς τὰ μόνον γνωστὰ στοιχεῖα εἶναι αὐτὰ ποὺ δημοσιεύει συνοπτικά ὁ Μ. Καρᾶς¹⁴ καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα πληροφοροῦμαστε

οὐ καὶ κυρίως στὴ Μικρὰ Ἀσία: Φ. Κουκουλές, «Μεσαιωνικοὶ καὶ νεοελληνικοὶ κατὰδεσμοί», *Λαογραφία*, τόμ. 9 (1926-1927), σ. 475· Κ. Ρωμαῖος, «Τὸ Ἄγιολίθαρ», *Ἡπειρωτικὰ Χρονικά*, τόμ. 16 (1931), σσ. 285 κ. ἐξ· Ε. Φραγκάκι, *Ἡ δημόδης ἱατρικὴ τῆς Κρήτης*, Ἀθήνα 1978, σσ. 245-256· Ν. Μουτσόπουλος - Γ. Δημητροκάλλης, «Κουρέλια καὶ κλωστής σὲ θάμνους καὶ δένδρα γιὰ τὴν ἰαση ἀσθενῶν», *Ζυγός*, τχ. 35 (Μάιος-Ἰούνιος 1979), σσ. 75-79.

13. Ε. Χαλκιά, «Οἱ ἐνοριακοὶ ναοὶ τῆς Ἰμβρου», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν*, τόμ. 10 (1993-1994), σ. 292. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὅλοι οἱ ἐνοριακοὶ ναοὶ τῆς Ἰμβρου εἶναι στὸν τύπο τῆς ξυλόστεγης δρομικῆς βασιλικῆς, τρίκλιτης στὰ περισσότερα παραδείγματα, στὴν ἀπλούστερη ἄρα παραλλαγή της (δ.π., σ. 299).

14. Ὅπως ἀναφέρει ὁ συγγραφέας, ἀντλεῖ τὶς πληροφορίες του ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τῆς 20ῆς Δεκεμβρίου 1981 τοῦ ἡγουμένου τῆς Μονῆς Κουτλουμουσίου ἀρχιμανδρίτη Χριστοδούλου πρὸς τὸν τότε ὑπογραμματέα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀρχιμανδρίτη Ἰάκωβο Σωφρονιάδη (Μ. Καρᾶς, δ.π., σ. 239, σημ. 26). Προσθέτει ἐπίσης ὅτι στὰ ἀρχεῖα τῆς Μονῆς Κουτλουμουσίου φυλάσσεται πλήρης ἀλληλογραφία τῆς ἀγιορειτικῆς Μονῆς μὲ τὸ μετόχι της στὴν Ἰμβρο, καθὼς καὶ μὲ τοὺς τοπικοὺς μητροπολίτες. Ἀνάλογα στοιχεῖα φυλάσσονται καὶ στὰ ἀρχεῖα τοῦ

ὅτι τὸ μονῆριον τῶν Ταξιάρχων, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ καθολικὸν του, διέθετε καὶ εὐρύχωρο διώροφο κτίριον καὶ ἄλλα βοηθητικὰ κτίσματα, ὅπως στάβλους, ἀχυρῶνες κ.λπ. Κατεῖχε ἐπίσης σημαντικὴ κτηματικὴ περιουσία ἀπὸ ἀμπελῶνες, ἐλαιῶνες, κήπους, καλλιεργήσιμη γῆ καὶ βοσκοτόπια¹⁵. Ἀναφέρονται ἐπίσης τρία παρεκκλήσια ποῦ εἶχε στὴ δικαιοδοσία του: τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ τοῦ Ἁγίου Μοδέστου¹⁶. Τὸ πρῶτον, γνωστὸ ὡς «Ἁγία-Γιάννης Μυρσινιώτης», ποῦ ἀναφέρεται καὶ ἀπὸ τὸν Βαρθολομαῖο Κουτλουμουσιανό¹⁷, βρισκόταν βορειοδυτικὰ τῆς Μονῆς τῶν Ταξιάρχων, στὴ θέσῃ Ἀρίδα, καὶ λειτουργοῦσε ὡς τις μέρες μας¹⁸. Τὸ δεῦτερον σωζόταν ἐρειπωμένον μέχρι καὶ τῆ δεκαετία τοῦ '70 σὲ μικρὴ ἀπόστασιν ἀπὸ τὸ μοναστήριον, ἐνῶ γιὰ τῆ θέσῃ τοῦ τρίτου δὲν ὑπάρχουν πληροφορίες¹⁹.

Τὸ μονῆριον τοῦ Ταξιάρχου Ἀποθηλυτῆ φαίνεται ὅτι ἄρχισε νὰ λειτουργεῖ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνακαίνισίν του ἀπὸ τὸν μητροπολίτη Παῖσιον, τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 17ου αἰῶνα²⁰. Στις ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνα βρισκεται πάλι ἐρειπωμένον. Αὐτὴ τῆ φορὰ ἀναλαμβάνει τὴν ἀνακαίνισίν του ὁ Ἱμβριος μοναχὸς Βαρθολομαῖος Κουτλουμουσιανός, ὁ ὁποῖος βρισκε-

---

Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (δ.π., σ. 240, σημ. 37, 38). Ἡ μελέτη καὶ ἡ δημοσίευσις τοῦ πολῦτιμου αὐτοῦ ἀρχαιολογικοῦ ὑλικοῦ θὰ ρίξει ὅπωςδήποτε ἀπλετο φῶς στὴν ἱστορίαν τοῦ μετοχίου τῶν Ταξιάρχων, τὴν ὁποία αὐτὴ τῆ στιγμὴ μπορούμε ἀπλῶς νὰ ψηλαφήσουμε.

15. Μ. Καρᾶς, δ.π., σ. 213.

16. Μ. Καρᾶς, δ.π., σ. 212.

17. Α. Μουστοξύδης - Β. Κουτλουμουσιανός, δ.π., σ. 70.

18. Μ. Καρᾶς, δ.π., σ. 220.

19. Ὁ Μ. Καρᾶς ποῦ ἀναφέρει τὰ τρία ἐξωκκλήσια, παραπέμπει σὲ ἐπιστολὴν ποῦ φυλάσσεται στὸ ἀρχεῖον τῆς Μονῆς Κουτλουμουσίου (Μ. Καρᾶς, δ.π., σ. 212, σημ. 27). Ἡ ἐπιστολὴ, με ἀποστολεὰ τὸν Ν. Φαναριώτη, ἀπὸ τοὺς προκρίτους τῆς Ἱμβροῦ κατὰ τις πρώτες δεκαετίες τοῦ αἰῶνα μας, δὲν φέρει ἡμερομηνία. Ὑποθέτω ὅτι ἡ πληροφορία τοῦ ἐπιστολογράφου εἶναι πιθανῶς λανθασμένη, ἐφόσον οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Μ. Καρᾶς ἀναφέρει παρεκκλήσι ἀφιερωμένον στὸν Ἅγιον Μόδεστο (Μ. Καρᾶς, δ.π., σσ. 220-221, ὅπου παρατίθεται κατάλογος τῶν ἐξωκκλησιῶν τῶν χωριῶν Κάστρου καὶ Γλυκεός, στὰ ὄρια τῶν ὁποίων βρισκόταν τὸ μετόχι τοῦ Ταξιάρχου), ἀλλὰ οὔτε καὶ οἱ παλιότεροι ἀπὸ τοὺς κατοικοῦς τῶν δύο γειτονικῶν χωριῶν γνωρίζουν.

20. Βλ. παραπάνω, σ. 66. Τὴν ἴδια ἐποχὴ χρονολογοῦνται καὶ οἱ παλαιότερες ἀπὸ τις σωζόμενες εἰκόνες τοῦ μοναστηριοῦ (βλ. παρακάτω, σ. 71 κ.ἐξ.).

ται στο νησί από το 1809²¹. Με την άδεια της Μονής Κουτλουμουσίου και με τη συνδρομή των κατοίκων της Ίμβρου, ο λόγιος μοναχός ανακαινίζει εκ θεμελίων, το 1812, τα κελιά του μονυδρίου²², τα όποια και θα χρησιμοποιήσει για τη στέγαση του σχολείου που έχει ιδρύσει ο ίδιος²³. Το σχολείο αυτό εξακολούθησε να λειτουργεί, έστω και με διακοπές, και μετά τα μέσα του 19ου αιώνα²⁴. Όταν το 1858 επισκέπτεται την Ίμβρο ο Γερμανός αρχαιολόγος Alexander Conze, βρίσκει τον επίσης Ίμβριο μοναχό Βαρνάβα, ο οποίος και τον συνόδευσε σε πολλές από τις αρχαιολογικές του περιοδείες στο νησί, να διδάσκει στο μοναστήρι του Ταξιάρχη²⁵. Έν τώ μεταξύ, όπως πάλι πληροφορούμαστε από τον Βαρθολομαίο Κουτλουμουσιανό, είχε ανακαινισθεί και το καθολικό του μοναστηριού στα 1843, «έπιστατοῦντος Καισαρίου Κουτλουμουσιανού του Ίμβριού»²⁶.

Το μοναστήρι των Ταξιαρχών, όπως αναφέρθηκε ήδη, εξακολούθησε να λειτουργεί έως το 1943, όποτε διαλύθηκε και άκολουθήσε ή κατεδάφιση των κτισμάτων του. Διασώθηκαν όμως οι εικόνες του, καθώς και τα βημόθυρα, ο σταυρός της επίστεψης και μία από τις πλάγιες θύρες του

21. Μ. Καρᾶς, *δ.π.*, σσ. 246-247, 281.

22. Α. Μουστοξύδης - Β. Κουτλουμουσιανός, *δ.π.*, σ. 75, σημ. 1. Στο ίδιο θέμα αναφέρεται διεξοδικά ο Βαρθολομαίος στην έπιστολή του προς τη Μονή Κουτλουμουσίου με ήμερομηνία 28 Μαΐου 1812. Απόσπασμα της έπιστολής αυτής, που φυλάσσεται στην Έθνική Βιβλιοθήκη, δημοσιεύει ο Μ. Καρᾶς (*δ.π.*, σ. 247).

23. Το έργο ήταν ιδιαίτερα επίπονο και δαπανηρό, άρχισε μάλιστα να κτίζεται χωρίς την άδεια της Ύψηλης Πύλης, πράγμα που προκάλεσε τις αντιδράσεις των κρατικών άρχων. Τα γεγονότα περιγράφονται με τα μελανότερα χρώματα στην έπιστολή (Μάρτιος 1816) του μητροπολίτη Ίμβρου Νικηφόρου προς τη Μονή Κουτλουμουσίου. Η έπιστολή, που φυλάσσεται στο αρχείο της Μονής, δημοσιεύεται από τον Μ. Καρᾶ (*δ.π.*, σσ. 354-361). Έξάλλου, σε έπιστολή που στέλνει το ίδιο έτος ο Βαρθολομαίος προς τους μοναχούς του μετοχίου των Ταξιαρχών, τους συμβουλεύει να συμπληρώσουν τα οικοδομήματα του μοναστηριού, τα όποια προφανώς δεν κατάφερε να ολοκληρώσει ο ίδιος. (Η έπιστολή, με ήμερομηνία 8 Φεβρουαρίου 1816, φυλάσσεται στο σπουδαστήριο της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εύχαριστώ τον καθηγητή Σπ. Κοτογιάννη, ο οποίος μου παραχώρησε φωτοαντίγραφο της.)

24. Μ. Καρᾶς, *δ.π.*, σ. 248.

25. Α. Conze, *Reise auf den Inseln des Trakischen Meeres*, Άννόβερο 1860, σ. 90.

26. Α. Μουστοξύδης - Β. Κουτλουμουσιανός, *δ.π.*, σ. 75, σημ. 1.

τέμπλου τοῦ καθολικοῦ, τὰ ὁποῖα μεταφέρθηκαν στήν ἐνοριακή ἐκκλησία τῆς Κοιμησεως τῆς Θεοτόκου στό Γλυκύ, ὅπου καί φυλάσσονται μέχρι σήμερα. Οἱ περισσότερες ἀπό τίς εἰκόνες εἶναι μαυρισμένες ἀπό αἰθάλη καί φυσικά ἡ κατάσταση διατήρησής τους δέν εἶναι καλή, ἐφόσον δέν ἔχουν ποτέ συντηρηθεῖ. Παρ' ὅλα αὐτά ὅμως εἶναι δυνατή, καί ὅπως-δήποτε χρήσιμη, ἡ καταλογογράφησή τους.

1. Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Προδρόμος, διαστάσεων 0,82×0,385 μ., μέ αὐτόξυλο ζωγραφιστό πλαίσιο (εἰκ. 5). Ὁ ἅγιος παριστάνεται σέ χρυσό φόντο ὀλόσωμος καί χωρίς φτερά, σύμφωνα μέ τόν εἰκονογραφικό τύπο πού ἀνάγεται στήν παλαιολόγεια ἐποχή, ἀλλά ἀπαντᾷ καί κατὰ τοὺς μεταβυζαντινοὺς αἰῶνες²⁷. Φορεῖ λαδοκάστανο ἱμάτιο καί μηλωτή σέ βαθύ καστανό χρῶμα. Ἐχει ὑψωμένο τὸ δεξιό του χέρι σέ εὐλογία, ἐνῶ μέ τὸ ἀριστερό, τὸ ὁποῖο φέρει πρὸς τὸ στῆθος, κρατεῖ σταυροφόρο ράβδο καί εἰλητὸ μέ τῆ γνωστὴ περικοπὴ ΜΕΤΑΝΟΕΙΤΕ ΗΓΚΙΚΕ ΓΑΡ Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΩΝ ΟΥΡΑΝΩΝ. Δεξιὰ καί ἀριστερὰ ἀπὸ τὸ στικτὸ φωτιστέφανο τοῦ ἁγίου, μέ κόκκινα κεφαλαῖα, ἡ ἐπιγραφή: Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩ(ΑΝΝΗΣ) Ο ΠΡΟΔ(ΡΟΜΟΣ). Στὴν κάτω ἀριστερὴ γωνία τῆς εἰκόνας μόλις διακρίνεται κάτω ἀπὸ τὸ πυκνὸ στρῶμα αἰθάλης ὁ κορμὸς τοῦ δένδρου²⁸ πού συνοδεύει συνήθως τίς παραστάσεις τοῦ Βαπτιστῆ. Ἡ μετωπικὴ ψηλόλιγγη μορφὴ τοῦ ἀσκητῆ ἁγίου, ἄπτερου, μέ αὐστηρὰ χαρακτηριστικὰ καί ἀκατάστατη κόμη, ἡ ἀπουσία τοῦ πινακίου μέ τὴν κομμένη κεφαλή, καθὼς καί ἡ ἀπουσία τοῦ τοπίου τοῦ βάθους παραπέμπουν στήν τοιχογραφία τοῦ Προδρόμου πού ζωγράφησε ὁ Θεοφάνης στὴ λιτὴ τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς Σταυρονικήτα²⁹. Ἡ ἴδια λιτὴ σύνθεση, μέ τὸν Πρόδρομο ὅμως πτερωτὸ, ἀπαντᾷ καί στήν εἰκόνα τοῦ Μιχαὴλ Δαμασκηνοῦ πού βρίσκεται στό σιναϊτικὸ μετόχι τοῦ Ἡρακλείου³⁰. Ἐξάλλου, τὰ χαρα-

27. Μ. Χατζηδάκης, *Εἰκόνες τῆς Πάμμου. Ζητήματα βυζαντινῆς καί μεταβυζαντινῆς εἰκονογραφίας* (= Πάμμος), Ἀθήνα 1977, σ. 69, ἀρ. 18.

28. Πρβλ. *Ματθαῖος* 3,10· *Λουκᾶς* 3,9.

29. Μ. Χατζηδάκης, *Ὁ Κρητικὸς ζωγράφος Θεοφάνης. Ἡ τελευταία φάση τῆς τέχνης του στὶς τοιχογραφίες τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Σταυρονικήτα*, Ἄγιον Ὄρος 1986, πίν. 5.

30. Μ. Μπορμπουδάκης, «Εἰκόνες ἀπὸ τὸ μετόχι τῆς Μονῆς στοῦ Ἡράκλειο Κρήτης», *Σινᾶ. Οἱ θησαυροὶ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης*, Ἀθήνα 1990, σ. 133, εἰκ. 85· Τοῦ ἰδίου, *Holy Image, Holy Space. Icons and Frescoes from Greece* (κατάλογος ἐκθεσης), Ἀθήνα 1988, σ. 234, ἀρ. 76.

κτηριστικά του προσώπου του αγίου, όπως τα έντονα ζυγωματικά, το στενό στόμα και τα προτεταμένα αυτιά (εικ. 6), παρουσιάζουν μεγάλη ομοιότητα με εκείνα της εικόνας του Προδρόμου στο τέμπλο του καθολικού της Μονής Κουτλουμουσίου, που χρονολογείται στον 16ο αιώνα³¹. Παρά τα αυστηρά όμως εικονογραφικά της πρότυπα, η εικόνα του μετοχίου των Ταξιαρχών παρουσιάζει τεχνοτροπικά και σχεδιαστικά χαρακτηριστικά τα όποια τη διαφοροποιούν από τα έργα του 16ου αιώνα. Η στατική μορφή του αγίου, χωρίς τη χάρη και την κίνηση που διακρίνει τα έργα που αναφέρθηκαν παραπάνω, ή έλλειψη πλαστικότητας στην απόδοση των γυμνών μελών, ή αδεξιότητα με την όποια αποδίδονται οι βραχιόνες του Ίωάννη – και κυρίως ο δεξιός, κολλημένος στον κορμό –, ή σκληρή και άραιη πτυχολογία των ενδυμάτων συνηγορούν για τη χρονολόγηση της εικόνας στον επόμενο αιώνα και μάλιστα στις τελευταίες δεκαετίες του. Χαρακτηριστικά της ίδιας εποχής, και κυρίως των αγιορειτικών έργαστηρίων³², είναι εξάλλου τα πυκνά στικτά γεωμετρικά κοσμήματα του φωτοστεφάνου, καθώς και το ζωγραφιστό πλαίσιο από χρυσούς περίτεχνους έλικοειδείς βλαστούς και φύλλα³³. Έργο των έργαστηρίων του Αγίου Όρους πρέπει να είναι προφανώς και η εικόνα μας, η όποια και θα έφρασε στο ιμβριακό μετόχι μόλις αυτό άρχισε να λειτουργεί, δηλαδή το τελευταίο τέταρτο του 17ου αιώνα.

2. Ένθρονη βρεφοκρατούσα Θεοτόκος Κυρία των Άγγέλων, διαστάσεων 0,71×0,41 μ., με αυτόζυλο πλαίσιο. Άργυροι φωτοστέφανοι και στέμμα στην κεφαλή της Θεοτόκου (εικ. 7). Η εικόνα, εκτός από το στρώμα αιθάλης που την καλύπτει, παρουσιάζει αποκόλληση της ζω-

31. Ορθοδοξία-Ελληνισμός. Πορεία προς την τρίτη χιλιετία, "Άγιον Όρος 1995, εικ. στή σ. 40.

32. Πρβλ. Μ. Χατζηδάκης, Πάτμος, δ.π., σ. 175, άρ. 153, πίν. 190, σ. 182, άρ. 163, πίν. 74· Χ. Μπαλτογιάννη, Εικόνες Συλλογής Δημητρίου Οικονομοπούλου, Άθήνα 1985, σ. 47, άρ. 47, πίν. 49 και σ. 47, άρ. 48, πίν. 55· Μ. Χατζηδάκης, «Μεταβυζαντινή τέχνη 1430-1830», Μακεδονία (γενική έποπτεία Μ. Β. Σακελλαρίου), Άθήνα 1982, σ. 420· Θησαυροί του Αγίου Όρους (κατάλογος έκθεσης) Θεσσαλονίκη 1997, σ. 158, άρ. 293.

33. Βλ. ένδεικτικά Μ. Χατζηδάκης, Πάτμος, δ.π., σ. 182, άρ. 163, πίν. 74· Θησαυροί του Αγίου Όρους, δ.π., σ. 149, άρ. 2.82, σ. 156, άρ. 2.91, σ. 161, άρ. 2.98, σ. 597, άρ. 2.122.

γραφικῆς ἐπιφάνειας στὸ κάτω μέρος τῆς καὶ κυρίως στὴν ἀντίστοιχη πλευρὰ τοῦ πλαισίου. Σὲ χρυσὸ βάθος εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος καθισμένη σὲ ξύλινο θρόνο μὲ ἐρεισίνωτο σχεδὸν εὐθύγραμμο, πού καταλήγει σὲ πεσσούς μὲ φλογόσχημα κοσμήματα στὴν κορυφή τους. Φορεῖ βαθυγάλανο χειριδωτὸ χιτῶνα καὶ σκοῦρο κόκκινο μαφόριο μὲ μαργαριτοκόσμητη παρυφή. Ὁ Χριστός, μὲ κίτρινο ἱμάτιο καὶ πορτοκαλὶ χιτῶνα, εἶναι καθισμένος στὰ γόνατά τῆς, μετωπικὸς καὶ εὐλογῶν. Ὁ θρόνος εἶναι κόκκινος, μὲ λεπτὲς χρυσοκονδυλιές· κόκκινα ἐπίσης εἶναι καὶ τὰ μετάλλια μὲ τὰ συμπιλήματα ΜΡ ΘΥ, ἀνάμεσα σὲ χρυσὰ στολίδια, στὸ ἐπάνω μέρος τῆς εἰκόνας. Ἐπάνω ἀπὸ τὸ ἐνθετο ἀργυρὸ στέμμα τῆς Παναγίας εἶναι γραμμμένη μὲ κιννάβαρι ἡ ἐπιγραφή Η ΚΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ, ἐνῶ στὸ κάτω μέρος τῶν δύο μακρῶν πλευρῶν τοῦ πλαισίου σώζεται τμήμα ἐπιγραφῆς μὲ κόκκινα κεφαλαῖα. Στῆ δεξιὰ πλευρά: ΧΕΙΡ... ΑΝΟΥ Μ(Ο)Ν(Α)Χ(ΟΥ) καὶ στὴν ἀριστερή: +ΕΤΟΥΣ ΖΡ [...]

Ὁ τύπος τῆς ἔνθρονης βρεφοκρατούσας Θεοτόκου, πού καθιερώναται ἀπὸ τὸν Ἀνδρέα Ρίτζο τὸν 15ο αἰώνα³⁴, γνώρισε ἰδιαίτερη διάδοση καὶ κατὰ τοὺς ἐπόμενους αἰῶνες. Ἐπαναλαμβάνεται μὲ μικρὲς παραλλαγές ὡς πρὸς τὴ μορφή τοῦ θρόνου ἢ τὴ στάση τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας. Ποικίλλουν ἐπίσης οἱ προσωνομιές πού συνοδεύουν τὴ Θεοτόκο, οἱ ὁποῖες δὲν ἀνταποκρίνονται κατ' ἀνάγκη σὲ αὐστηρὰ καθορισμένο τύπο³⁵. Στὴν εἰκόνα τὴν ὁποία ἐξετάζουμε ἐδῶ οἱ μορφές τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Χριστοῦ ἀκολουθοῦν μὲν τὰ εἰκονογραφικὰ πρότυπα τῆς κρητικῆς σχολῆς, κάποιες παρεκκλίσεις ὅμως, ὅπως ἡ μαργαριτοκόσμητη παρυφή τοῦ μαφορίου τῆς Θεοτόκου, μᾶς παραπέμπουν σὲ ἄλλο καλλιτεχνικὸ περιβάλλον, ὅπως τὰ βορειοελλαδικὰ ἐργαστήρια³⁶. Κάτι ἀνάλογο παρατηρεῖται καὶ στὸν τύπο τοῦ θρόνου: ἡ διακόσμηση μὲ τὶς λεπτὲς χρυσοκονδυλιές, οἱ λεοντοκεφαλές στὸ ἐπάνω μέρος τῶν ποδιῶν του καὶ οἱ φλογόσχημες ἀπολήξεις τῶν πεσσῶν τοῦ ἐρεισίνωτου ἀποτελοῦν χαρακτη-

34. Μ. Χατζηδάκης, *Πάτμος*, ὁ.π., σ. 61, ἀρ. 10, πίν. 12.

35. Π. Βοκοτόπουλος, *Εἰκόνες τῆς Κέρκυρας*, Ἀθήνα 1990, σ. 25, ὅπου καὶ σχετικὰ παραδείγματα.

36. Γιὰ μαργαριτοκόσμητες ταινίες σὲ εἰκόνες βορειοελλαδικῶν ἐργαστηρίων πρβλ. Χ. Μπαλτογιάννη, ὁ.π., σ. 100, ἀρ. 179, πίν. 176 καὶ σ. 104, ἀρ. 193, πίν. 197. Πρβλ. ἐπίσης τὴν εἰκόνα τῆς Ὑπαπαντῆς καὶ τὴν Παναγία τοῦ Ἐθαγγελισμοῦ στὰ βημόθυρα τῆς Μονῆς Κουτλουμουσίου: Ὁρθοδοξία-Ἑλληνισμός, ὁ.π., σσ. 38, 221.

ριστικά τῶν θρόνων πού ἀπαντοῦν στίς πρώιμες εἰκόνες τῆς κρητικῆς σχολῆς³⁷, ὅπως τυπικά, ἀπό τὸ δεύτερο μισό τοῦ 16ου αἰώνα, εἶναι ἐπίσης τὰ διπλά μαξιλάρια³⁸. Ἀντίθετα ὅμως, στοιχεῖα ὅπως τὸ ἀτεχνο σχέδιο τοῦ θρόνου τῆς εἰκόνας πού παρουσιάζεται ἐδῶ, τὸ σχεδὸν ἐπίπεδο ἐρεισίνωτο καὶ οἱ μεγάλοι ζωγραφιστοὶ ρόδακες στοὺς πεσσούς του τὸν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τοὺς κομψοὺς θρόνους τῶν κρητικῶν εἰκόνων. Παράλληλα, ἄλλα χαρακτηριστικά, ὅπως τὰ μετάλλια μὲ τὸν χρυσοῦ διάκοσμο ἢ τὸ χρυσοῦ πλαίσιο μὲ τὰ ἐμπέστα φυτικά κοσμήματα³⁹, ἐντάσσουν τὴν εἰκόνα τῆς *Κυρίας τῶν Ἀγγέλων* στὴν ἀγιορεϊτικὴ ζωγραφικὴ παράδοση, μὲ τὴν ὁποία ἐξάλλου εἶναι φυσικὸ νὰ συνδέεται ἐφόσον ἀνήκει σὲ ἀγιορεϊτικὸ μετόχι. Ὅσον ἀφορᾷ τὴ χρονολόγησή της, ἀπὸ τὴ σχετικὴ ἐπιγραφή πού σημειώνεται παραπάνω σώζονται μόνο τὰ ψηφία τῆς χιλιετίας καὶ τῆς ἑκατονταετίας, ΖΡ (71... = 16..), πού συνηγοροῦν γιὰ τὴν τοποθέτηση τῆς εἰκόνας στὸν 17ο αἰώνα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, τεχνολογικὰ χαρακτηριστικά ὅπως οἱ σκουροὶ προπλασμοὶ καὶ οἱ ἀραιῆς πινελιές μὲ τίς ὁποῖες δηλώνονται τὰ φῶτα στὰ ἀδρὰ πρόσωπα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας, ἡ σκληρὴ καὶ ἀραιὴ πτυχολογία τῶν ἐνδυμάτων, σὲ συνδυασμὸ μὲ τίς σχεδιαστικὲς ἀτεχνίες καὶ τὰ λαϊκότροπα εἰκονογραφικὰ στοιχεῖα (μαργαριτοκόσμητη ταινία, ρόδακες) ὀδηγοῦν στὴν τοποθέτηση τῆς εἰκόνας στίς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ αἰώνα.

3. Εἰκόνα ἑθρονης βρεφοκρατούσας *Κυρίας τῶν Ἀγγέλων*, διαστάσεων 0,74×0,51 μ., μὲ αὐτόξυλο πλαίσιο. Ἀργυροὶ φωτοστέφανοι καὶ ἐπένδυση τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ τῆς Παναγίας (εἰκ. 8). Σὲ καλύτερη κατάσταση ἀπὸ τὴν προηγούμενη, τὴν ὁποία πιθανότατα χρησιμοποιεῖ ὡς πρότυπο. Παρατηροῦμε καὶ σὲ αὐτὴ τὴν εἰκόνα τὴν ἴδια μορφή θρόνου, μὲ τὸ σχεδὸν ἐπίπεδο ἐρεισίνωτο, μὲ τοὺς ζωγραφιστοὺς ρόδακες στοὺς πεσσούς καὶ τίς φυλλόμορφες ἀπολήξεις στὴν κορυφὴ τους καθὼς καὶ τὰ διπλά πολύχρωμα μαξιλάρια. Ἰδια ἐπίσης εἶναι ἡ στάση τῆς Θεοτόκου

37. Πρβλ. ἐνδεικτικὰ Μ. Χατζηδάκης, *Πάτιμος*, ὁ.π., ἀρ. 7, 101, 117, πίν. 13, 150, 164· Π. Βοκοτόπουλος, ὁ.π., ἀρ. 11, εἰκ. 15· Ν. Χατζηδάκη, *Εἰκόνες τῆς Συλλογῆς Βελιμέζη* (ἐπιστημονικὸς κατάλογος), Θεσσαλονίκη 1997, ἀρ. 11, πίν. 52. Ὁρθοδοξία-Ἑλληνισμός, ὁ.π., σ. 57.

38. Π. Βοκοτόπουλος, ὁ.π., σ. 72.

39. Πρβλ. τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τῆς Μονῆς Ἰβήρων μὲ ὅμοια διακόσμηση στὸ πλαίσιο καὶ στὰ μετάλλια: Θησαυροὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὁ.π., σ. 153, ἀρ. 2.88.

καὶ τοῦ βρέφους, ἐκτὸς ἀπὸ τῆ θέση τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ τῆς Παναγίας. Σημειώνουμε ἀκόμη τὴν ἴδια προσωυμία, τὰ ἴδια χρυσοκόσμητα μετάλλια μὲ τὸ συμπλήμα τοῦ ὀνόματος τῆς Θεοτόκου, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἴδιους χρωματικούς τόνους στὸν θρόνο καὶ στὰ ἐνδύματα, ἀκόμη καὶ τὴ μαργαριτοκόσμητη παρυφή στὸ μαφόριο τῆς Παναγίας⁴⁰. Ἡ διαφορὰ ὅμως ὡς πρὸς τὴν ποιότητα τῆς ζωγραφικῆς ἀνάμεσα στὶς δύο εἰκόνες εἶναι αἰσθητή. Ὁ βαρὺς ἄτεχνος θρόνος, ἡ ἀσυμμετρία στὶς ἀναλογίες τῶν σωμάτων, ἡ σκληρὴ καὶ ἐπίπεδη πτυχολογία, τὰ στεγνὰ καὶ ἀνέκφραστα πρόσωπα στὴ δευτέρα εἰκόνα φανερώνουν ὅτι αὐτὴ εἶναι ἔργο λιγότερο ἱκανοῦ ζωγράφου καὶ ὅπωςδήποτε ὀψιμότερη, δηλαδὴ τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 18ου αἰώνα.

4. Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, μὲ αὐτόξυλο πλαίσιο, διαστάσεων 0,69×0,50 μ. Ἀργυρὸς φωτιστέφανος (εἰκ. 9). Σὲ ἀρκετὰ καλὴ κατάσταση διατήρησης. Ὁ ἅγιος παριστάνεται σὲ χρυσοῦ βάθος, ὡς τὴ μέση, μετωπικὸς καὶ πτερωτός, σύμφωνα μὲ τὸν κοινότερο, κατὰ τὴ μεταβυζαντινὴ ἐποχὴ, εἰκονογραφικὸ τύπο. Φορεῖ καστανοκόκκινη μηλωτὴ καὶ λαδοπράσινο ἱμάτιο, ποὺ διπλώνεται ἐπάνω ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ ὄμο. Στὸ ἀριστερὸ ὑψωμένο χέρι ὁ Πρόδρομος κρατεῖ σταυροφόρο ραβδί, μὲ ἕλικες κάτω ἀπὸ τὶς κεραῖες, ἐνῶ τὸ δεξιό, ποὺ κάμπτεται πρὸς τὸ στήθος, εὐλογεῖ. Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου εἶναι σκληρά, μὲ βαθιῆς ρυτίδες στὸ μέτωπο καὶ στὰ μάγουλα. Στὸ ἐπάνω μέρος τῆς εἰκόνας, μὲ κόκκινα κεφαλαῖα γράμματα, ἡ ἐπιγραφή: Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩ(ΑΝΝΗΣ) Ο ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ· στὸ πλαίσιο τῆς κάτω πλευρᾶς, δευτέρα ἐπιγραφή ἀναφέρει: ΔΕΗΣΙΣ ΤΗΣ ΔΟΥΛΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΣΑ. 1769. Ἀρχαῖα στοιχεῖα, ὅπως ἡ ἀπουσία τοῦ πινακίου μὲ τὴν κομμένη κεφαλὴ⁴¹, τὸ σταυροφόρο ραβδί μὲ τὶς ἕλικες καὶ ἡ θέση τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ⁴², μαρτυροῦν παλαιότερα αὐστηρὰ εἰκονογραφικὰ πρότυπα, χαρακτηριστικὸ πολλῶν ἀγιορεϊτικῶν εἰκόνων τῆς ἐποχῆς, ὅπως ἡ εἰκόνα τοῦ Προδρόμου ἀπὸ τὴ Μονὴ Ξηροποτάμου τοῦ 1747, ἡ ὁποία τόσο εἰκονογραφικὰ ὅσο καὶ ὑφολογικὰ παρουσιάζει στενὴ συγγένεια μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ μετοχίου τῶν Ταξιαρχῶν⁴³.

40. Βλ. παραπάνω, σ. 73.

41. Βλ. παραπάνω, σημ. 29.

42. Μ. Χατζηδάκης, *Πάτριος*, ὁ.π., σ. 69, ἀρ. 18, πίν. 85 καὶ σ. 126, ἀρ. 77, πίν. 133.

43. *Θησαυροὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, ὁ.π., σ. 168, ἀρ. 2.105.

5. *Άγιος Χαράλαμπος*, διαστάσεων 0,715×0,467 μ. Άργυρος φωτοστέφανος και επένδυση του δεξιού χεριού (εικ. 10). Φθορά του ξύλου στην κάτω πλευρά της εικόνας και πυκνό στρώμα αιθάλης. Ο Άγιος εικονίζεται σε προτομή, μετωπικός, σε γαλαζοπράσινο βάθος, με κλειστό ευαγγέλιο στο άριστερό χέρι και το δεξιο ύψωμένο σε εὐλογία. Στην επάνω πλευρά της εικόνας, με λευκά κεφαλαία, ή επιγραφή: Ο ΑΓΙΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ. Τα αὐστηρά χαρακτηριστικά του προσώπου και ή μακριά διχαλωτή γενειάδα απαντοῦν και σε δύο εικόνες του ἁγίου Χαράλαμπου στη Συλλογή Τσακίρογλου, οι ὁποῖες χρονολογοῦνται στὰ τέλη του 17ου αἰώνα⁴⁴. Τὸ βυssινὶ ὅμως φαιλόνιο μετὰ μεγάλα χρυσὰ φυτικά κοσμήματα και τὸ βαθὺ μπλὲ ὠμοφόριο μετὰ χρυσὰ στολῖδια και τὸ χρυσὸ σιρίτι, παραπέμπουν σε μεταγενέστερα ἔργα⁴⁵. Αὐτὸ ἄλλωστε ἐπιβεβαιώνει και ή χρονολογία τῆς ἐπιγραφῆς στὸ πλαίσιο τῆς ἐπάνω πλευρᾶς: 1778 [...]αρίου 13. Χεῖρ Πέτρου⁴⁶.

6. *Παναγία Ὁδηγήτρια*, διαστάσεων 0,73×0,50 μ., με αὐτόξυλο πλαίσιο. Άργυροὶ φωτοστέφανοι και επένδυση δεξιού χεριού τῆς Παναγίας (εικ. 11). Τὸ πυκνὸ στρώμα αιθάλης ποὺ τὴν καλύπτει μόλις ἐπιτρέπει νὰ διακρίνουμε τὸ γαλάζιο βάθος και τὰ χρώματα τῶν ἐνδυμάτων τῶν δύο μορφῶν: βυssινὶ γιατὸ μαφόριο τῆς Θεοτόκου και τὸν χιτῶνα τοῦ Χριστοῦ και σκουῖρο καστανὸ γιατὸ ἱμάτιά τους. Εἰκονογραφικὰ ή εἰκόνα ἀκολουθεῖ τὸν γνωστὸ τύπο τῆς Ὁδηγήτριας, ὅπως δηλώνει και ή ἐπιγραφή ἐπάνω ἀπὸ τὸν δεξιὸ ὄμο τῆς Παναγίας: Η ΟΔΗΓΗΤΡΙΑ. Ἡ στάση τῆς Θεοτόκου και τοῦ βρέφους και τὸ τριγωνικὸ ἄνοιγμα στὸ στήθος τοῦ μαφορίου τῆς Παναγίας απαντοῦν συχνὰ σε εἰκόνες ἐπαρχιακῶν ἐργαστηρίων τῆς Βόρειας Ἑλλάδας τοῦ 17ου και τοῦ 18ου αἰώ-

44. Α. Καρακατσάνη, *Συλλογὴ Γεωργίου Τσακίρογλου. Εἰκόνες*, Ἀθήνα 1980, σ. 75, ἀρ. 103, 104.

45. Μετὰ ἀνάλογο τύπου ὠμοφόριο και μετὰ πλούσια κοσμημένα ἐνδύματα εἰκονίζονται ὁ ἅγιος και σε εἰκόνα τοῦ 18ου αἰώνα, ἀγιορείτικης προέλευσης, ποὺ φυλάσσεται στὸ νέο σκευοφυλάκιο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στὴν Πάτμο: Μ. Χατζηδάκης, *Πάτμος*, ὁ.π., σ. 182, ἀρ. 163, πίν. 74.

46. Ὁ ἴδιος ζωγράφος, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποῖου δὲν μοὺ εἶναι γνωστὸ ἀπὸ ἄλλοῦ, ὑπογράφει ἐπίσης μία εἰκόνα Ἐνθρονῆς Θεοτόκου βρεφοκρατούσας, τοῦ 1781, ποὺ βρίσκεται στὸ τέμπλο τοῦ ἐνοριακοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὸ χωριὸ Ἁγιοθεόδωροι τῆς Ἱμβρου. Ἐκεῖ μάλιστα δηλώνει και τὴν καταγωγή του: χεῖρ εὐτελοῦς Πέτρου Χίου. Γιατὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου βλ. Ε. Χαλκιά, ὁ.π., σσ. 290-292.

να, που ακολουθοῦν κρητικά πρότυπα⁴⁷. Στὰ τέλη τοῦ 18ου ἢ στὶς ἀρχές τοῦ 19ου αἰώνα πρέπει νὰ χρονολογηθεῖ καὶ ἡ εἰκόνα ποῦ παρουσιάζεται ἐδῶ, μὲ βάση τεχνοτροπικά κριτήρια, ὅπως τὰ γλυκερὰ πρόσωπα τῶν μορφῶν καὶ ἡ ἀκαμπτη πτυχολογία τῶν ἐνδυμάτων. Τυπικὰ γιὰ τὴν ἀγιορεϊτικὴ προέλευσή της εἶναι τὰ μετάλλια μὲ τὶς συντομογραφίες τοῦ ὀνόματος τῆς Παναγίας, δεξιά καὶ ἀριστερὰ τοῦ ἀργυροῦ φωτιστεφάνου της⁴⁸.

7. *Ἡ Σύναξις τῶν Ἀσωμάτων*, διαστάσεων 0,775×0,505 μ. (εἰκ. 12). Φθορὰ τοῦ ξύλου στὸ κάτω μέρος τῆς εἰκόνας καὶ πυκνὸ στρῶμα αἰθάλης. Σὲ γαλαζοπράσινο βάθος εἰκονίζονται, σὲ πρῶτο ἐπίπεδο, ὁ Μιχαήλ καὶ ὁ Γαβριήλ, ὀλόσωμοι καὶ μετωπικοί, νὰ κρατοῦν στρογγυλὴ δόξα μὲ τὸν Χριστὸ στὸν τύπο τοῦ Παντοκράτορα. Στὸ μέσο τῆς πίσω σειρᾶς ὁ Ραφαήλ, ἐπίσης μετωπικός, ἀκουμπᾷ τὰ δάχτυλά του στὴ δόξα μὲ τὸν Χριστὸ, ἐνῶ στὰ πλάγια προβάλλουν τὰ κεφάλια δύο ἀγγέλων, σὲ στροφή τριῶν τετάρτων. Ὁ Μιχαήλ εἶναι ντυμένος μὲ στρατιωτικὴ στολή, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι ἀρχάγγελοι καὶ οἱ ἄγγελοι φοροῦν χιτῶνες καὶ μαנדύες. Στὴν ἐπάνω πλευρὰ τῆς εἰκόνας ἡ μεγαλογράμματὴ ἐπιγραφή: Η ΣΙ(sic)ΝΑΞΙΣ ΤΩΝ ΑΣΩΜΑΤΩΝ· ἄλλη μικρογράμματὴ, στὸ μέσο τῆς κάτω πλευρᾶς, ἀναφέρει: Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Χριστοδουλῆ σὺν τῆς συμβίας καὶ τῶν τέκνων. Τὸ εἰκονογραφικὸ αὐτὸ θέμα, γνωστὸ, μὲ ἀρκετὲς παραλλαγές, ἀπὸ τὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ⁴⁹, ἀπαντᾷ συχνὰ καὶ κατὰ τὴ μεταβυζαντινὴ περίοδο. Ἡ εἰκόνα μας ἐπαναλαμβάνει τὸν καθιερωμένο στὴν κρητικὴ ζωγραφικὴ τοῦ 16ου καὶ τοῦ 17ου αἰώνα τύπο⁵⁰, μὲ τὴ μόνη διαφορὰ ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν παρισταμένων μορφῶν εἶναι πολὺ μικρότερος. Τεχνοτροπικὰ στοιχεῖα, ὅπως τὰ γλυκερὰ πρόσωπα μὲ τὸν

47. Χ. Μπαλτογιάννη, *ὁ.π.*, σ. 67, ἀρ. 91, πίν. 114, σσ. 70-71, ἀρ. 98, πίν. 149, σ. 120, ἀρ. 263, 268, πίν. 124, 166.

48. Πρβλ. ἀντίστοιχα μετάλλια σὲ ἀγιορεϊτικὲς χαλκογραφίες: Ν. Παπαστράτου, *Χάρτινες εἰκόνας*, Ἀθήνα 1986, σ. 142, ἀρ. 133, σ. 213, ἀρ. 224, σ. 222, ἀρ. 237, σ. 223, ἀρ. 238.

49. Σ. Κουκιάρης, *Τὰ θαύματα-ἐμφανίσεις τῶν ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων στὴ βυζαντινὴ τέχνη τῶν Βαλκανίων*, Ἀθήνα-Γιάννινα 1989, σσ. 157-162.

50. Μ. Χατζηδάκης, *Πάτμος*, ὁ.π., σ. 142, ἀρ. 103, πίν. 154· Χ. Μπαλτογιάννη, *Βυζαντινὸ Μουσεῖο. Τὰ νέα ἀποκτήματα (1986-1996)*, 17 Μαρτίου - 26 Μαΐου 1997 (κατάλογος ἐκθεσης), Ἀθήνα 1997, σσ. 76-78, ἀρ. 21.

σκοῦρο προπλάσμο, οἱ χρυσοὶ φωτοστέφανοι καὶ ἡ ζωηρὴ ἀνθινὴ διακόσμηση τοῦ χιτώνα τοῦ Γαβριήλ, ὀδηγοῦν στὴ χρονολόγησιν τῆς εἰκόνας στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰώνα.

8. Ἡ Σύναξις τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων, διαστάσεων 0,59×0,41 μ. (εἰκ. 13). Οἱ ἀπόστολοι χωρισμένοι σὲ δύο συμμετρικοὺς ὁμίλους εἰκονίζονται μετωπικοί, μὲ τοὺς δύο κορυφαίους στὴν πρώτη σειρὰ νὰ κρατοῦν ὁμοίωμα ἐκκλησίας. Στὸ ἐπάνω μέρος τῆς εἰκόνας, ἐπάνω σὲ νέφη, ἡ Μεγάλῃ Δέηση, καθαρὰ δυτικῆς τεχνοτροπίας. Ἡ σύνθεσις εἶναι τυπικὴ σὲ εἰκόνες καὶ χαλκογραφίες ἀγιορείτικων ἐργαστηρίων τοῦ 19ου αἰώνα⁵¹, στὸν ὁποῖο ἐντάσσεται καὶ ἡ εἰκόνα μας.

9. Βημόθυρα, διαστάσεων 1,23×0,82 μ. (εἰκ. 14). Φθορὸς στὸ ξύλο τῆς κάτω πλευρᾶς τοῦ δεξιοῦ φύλλου. Εἶναι πολὺ ἀπλῆς μορφῆς καὶ ἡ ξυλόγλυπτη ἀνάγλυφη διακόσμησή του, ποὺ περιορίζεται στὴν ἐπίστεψη, εἶναι ἰδιαίτερα λιτὴ σὲ σχέση μὲ τὰ περίτεχνα ξυλόγλυπτα τέμπλα ποὺ συναντοῦμε στὸ Ἅγιον Ὄρος κατὰ τοὺς τελευταίους μεταβυζαντινοὺς αἰῶνες⁵². Στὰ διάχωρα τῆς ἐπάνω ζώνης εἰκονίζεται ὁ *Εὐαγγελισμὸς* καὶ σὲ ἐκείνα τῆς κάτω ὁ *Ἅγιος Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας* ἀριστερὰ καὶ ὁ *Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος* δεξιὰ. Χαρακτηριστικὴ τῆς λιτῆς διακόσμησής τοῦ τέμπλου εἶναι ἡ ἀντικατάστασις τῶν προφητῶν, τοῦ Σολομῶντος καὶ τοῦ Δαβὶδ, ποὺ εἰκονίζονται συνήθως στὸ ἄνω τμήμα τῶν θυροφύλλων, ἀπὸ μέταλλα μὲ τὰ κείμενα τῶν εὐαγγελίων τους. Στὸ δεξιό: ΠΟΛΛΑΙ ΘΥΓΑΤΕΡΕΣ ΕΚΤΗΣΑΝΤΟ [ΠΛΟΥΤΟΝ] (*Παρ.* λα', 29) καὶ στὸ ἀριστερό: ΑΚΟΥΣΟΝ ΘΥΓΑΤΕΡ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΝ ΤΟ ΟΥΣ ΣΟΥ (*Ψαλμ.* μδ', 11). Οἱ δύσκαμπτες μορφές, ἡ ἔλλειψη πλαστικότητος, ἡ ἔντονα διακοσμητικὴ διάθεσις, ὅπως ἐκφράζεται μὲ τοὺς χρυσοστόλι-στους θρόνους καὶ τὰ περίπλοκα, ἀλλὰ χωρὶς προοπτικὴ ἀπόδοσις, κτίρια, ὀδηγοῦν στὴ χρονολόγησιν τῶν βημοθύρων στὶς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 18ου αἰώνα.

10. Σταυρὸς ἐπίστεψης τέμπλου, διαστάσεων 0,69×0,635 μ. (εἰκ.

51. Ν. Παπαστράτου, *δ.π.*, σσ. 300-302, ἀρ. 328-331· *Ὁρθοδοξία-Ἑλληνισμὸς*, *δ.π.*, σ. 54.

52. Κ. Καλοκέρης, «Ἐρευνα μεταβυζαντινῶν ἀγιορείτικων τέμπλων», *Ἄθως. Θέματα ἀρχαιολογίας καὶ τέχνης*, Ἀθήνα 1963, σσ. 176-216· Ν. Νικονάνος, «Τὰ ξυλόγλυπτα τοῦ Ἁγίου Ὄρους», *Θησαυροὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους*, *δ.π.*, σσ. 259-262.

15). Φθορές στο ξυλόγλυπτο πλαίσιο και πυκνό στρώμα αιθάλης. Το κύριο σῶμα τοῦ σταυροῦ κοσμεῖται μετὴ γραπτὴ παράσταση τῆς Σταύρωσης στὸ κέντρο καὶ τὰ σύμβολα τῶν εὐαγγελιστῶν στὶς τρίλοβες ἀπολήξεις τῶν κεραίων του καὶ περιβάλλεται ἀπὸ λεπτή, ξυλόγλυπτη κοκκιδωτὴ ταινία. Ξυλόγλυπτο, διάτρητο, ἐπιχρυσωμένο πλαίσιο, ἀπὸ ἐλισσόμενο βλαστὸ κληματίδας μετὰ φύλλα καὶ τσαμπιά, περιτρέχει τὶς κεραίες, ἐνῶ γύρω ἀπὸ τὰ τρίλοβα ἄκρα τοὺς ἔχουν στερεωθεῖ σχηματοποιημένα ἀνθέμια ὁμοίας τεχνικῆς. Ὁ τύπος αὐτὸς τοῦ σταυροῦ, μετὴ γραπτὴ διακόσμηση καὶ τὶς τρίλοβες ἀπολήξεις τῶν κεραίων, ἐπικρατεῖ στὰ τέμπλα τῶν ναῶν τῆς μεταβυζαντινῆς ἐποχῆς, τὰ πρότυπά του ὁμῶς ἀνάγονται σὲ σταυροὺς τοῦ 13ου καὶ τοῦ 14ου αἰώνα⁵³. Ὁ σταυρὸς ποὺ παρουσιάζεται ἐδῶ, μετὸν σχηματοποιημένο καὶ χαλαρὸ ἀνάγλυφο διάκοσμο, μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ γύρω στὰ μέσα τοῦ 18ου αἰώνα, παρὰ τὰ παλαιότερα εἰκονογραφικὰ καὶ τυπολογικὰ πρότυπά του.

11. Πλάγια θύρα ἱεροῦ μετὸν Ἀρχάγγελο Μιχαήλ, διαστάσεων 1,75×0,70 μ. (εἰκ. 16). Σὲ καλὴ κατάσταση διατήρησης. Ὁ ἀρχάγγελος, ὀλόσωμος, πατεῖ ἐπάνω στὸ στήθος μελλοθανάτου, ποὺ περιστοιχίζεται ἀπὸ πλῆθος συγγενῶν καὶ φίλων. Στὸ δεξιὸ του χέρι κρατεῖ ὑψωμένο σπαθὶ καὶ στὸ ἀριστερὸ τὴν ψυχὴ τοῦ νεκροῦ, τὴν ὁποία προσπαθοῦν νὰ τοῦ ἀποσπᾶσουν οἱ δαίμονες. Ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι τοῦ Μιχαήλ κρέμεται ἀνοιχτὸ εἰλητᾶριο μετὴ τὴν ἔμμετρη ἐπιγραφή: ΑΡΠΑΓΕΣ ΜΟΙΧΟΙ / ΚΛΕΠΤΑΙ / ΛΗΣΤΑΙ ΚΑΙ ΠΟΡΝΟΙ ΟΙΔΕΤΕ ΚΑΙ ΤΡΕΜΕΤΕ / ΤΗΝ ΣΠΑΘΗΝ ΤΑΥΤΗΝ / ΑΥΤΗ ΓΑΡ ΤΕΜΝΕΙ / ΤΟΥΣ ΑΔΙΚΑ ΠΟΙΟΥΝΤΑΣ / ΤΕΜΝΕΙ ΚΑΙ ΓΛΩΤΤΑΣ ΤΩΝ / ΟΡΘΩΣ ΜΗ ΦΡΟΝΟΥΝ / ΤΩΝ ΤΕΜΝΕΙ ΚΕ / ΦΑΛΑΣ ΤΩΝ / ΜΑΤΗΝ ΠΟΛΕΜΟΥΝ / ΤΩΝ ΤΟΥΤΟΝ ΤΟΝ ΝΑΟΝ / ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΚΥΡΙΟΝ⁵⁴. Ἄλλη ἐπιγραφή στὴν κάτω δεξιὰ γωνία τῆς θύρας ἀναφέρει: τὸ θεῖον ἐκτύπωμα τοῦ ἀρχαγγέλου ἐζωγραφήσθη χειρὶ μὲν

53. Μ. Χατζηδάκης, *Πάτριος*, ἔ.π., σσ. 131-132, ἀρ. 85, πίν. 134, σ. 134, ἀρ. 89, πίν. 140· Μ. Καζανάκη-Λάππα, «Ὁ ξυλόγλυπτος σταυρὸς τῆς Εὐαγγελίστριας τοῦ Λιβόρνου (1643) καὶ οἱ σταυροὶ ἐπιστυλίου στὰ κρητικὰ τέμπλα», *Εὐφρόσυρον*. Ἀφιέρωμα στὸν Μανόλη Χατζηδάκη, τόμ. 1, Ἀθήνα 1991, σ. 225, πίν. 113, 116· *Θησαυροὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, ἔ.π., σ. 267, ἀρ. 8.3.

54. Ἐπιγραφή μετὰ ἀνάλογο περιεχόμενο σὲ εἰλητᾶριο τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ ἀπαντᾷ σὲ εἰκόνα τοῦ 17ου αἰώνα τῆς Συλλογῆς Τσακύρογλου: Α. Καρακατσάνη, ἔ.π., σ. 91, ἀρ. 76.

Φωτίου, δι' ἐξόδων δὲ Ναθαναὴλ τοῦ Πάνυ (sic), οὗς ἀβλαβῶς φύλαττε σαῖς λιταῖς μάκαρ. αωδ (1804). Ὁ τύπος τοῦ Μιχαήλ ψυχοπομποῦ νὰ πατᾶ ἐπάνω στὸν μελλοθάνατο, μὲ τὸ σπαθὶ στὸ δεξιό του χέρι, εἶναι συχνὸς κατὰ τοὺς μεταβυζαντινοὺς αἰῶνες⁵⁵. Ἀπουσιάζει ὅμως ἀπὸ τὴν παράσταση τὸ πλῆθος γύρω ἀπὸ τὸν νεκρό, τὸ ὁποῖο ἀντίθετα ἀπαντᾷ σὲ μιὰ ἄλλη εἰκονογραφικὴ παραλλαγή ποὺ ἐπιγράφεται Ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαήλ παιδεύει τὴν ψυχὴν τοῦ πλουσίου, ἡ ὁποία εἶναι συχνὴ σὲ ἀγιορεϊτικὲς χαλκογραφίες τοῦ 18ου καὶ τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ ἀπεικονίζει τὴ γνωστὴ παραβολὴ τοῦ ἄφρονος πλουσίου⁵⁶. Ἔχουμε δηλαδὴ ἐδῶ συγκερασμὸ δύο διαφορετικῶν εἰκονογραφικῶν τύπων, ποὺ εἴτε ἀντιγράφεται εἴτε ἐπινοεῖται ἀπὸ τὸν ζωγράφο τῆς εἰκόνας μας. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁ τελευταῖος ὑπογράφει τουλάχιστον ἄλλες τέσσερις εἰκόνες ποὺ βρίσκονται σὲ τέμπλα ἐνοριακῶν ναῶν τῆς Ἱμβροῦ⁵⁷, ἐνῶ ἀπὸ ὅσο γνωρίζω δὲν εἶναι γνωστὸς ἔξω ἀπὸ τὸ νησί. Δὲν ἀποκλείεται συνεπῶς νὰ πρόκειται γιὰ κάποιον ντόπιον ζωγράφο, ὁ ὁποῖος ἀσκεῖ ἐκεῖ τὴν τέχνη του.

Ὅπως καὶ νὰ ἔχει τὸ θέμα, αὐτὸ ποὺ συνάγεται ἀπὸ τὴ σύντομη αὐτὴ παρουσίαση τῶν εἰκόνων εἶναι ὅτι τὸ μετόχι τοῦ Ταξιάρχη Ἀποθληιώτη διέθετε ἀξιόλογες φορητὲς εἰκόνες τοῦ 17ου, ἀλλὰ κυρίως τοῦ 18ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνα, πράγμα ποὺ προϋποθέτει κάποιον οἰκονομικὴ εὐρωστία κατὰ τὰ 225 χρόνια τῆς λειτουργίας του. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, ἡ εἰκονογραφικὴ καὶ τεχνοτροπικὴ συγγένεια ἀνάμεσα στὶς εἰκόνες τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ τοῦ ἱμβριακοῦ μετοχίου ἐπιβεβαιώνει τίς γνωστὲς σχέσεις καὶ συναλλαγές ποὺ ὑπῆρχαν, μέχρι καὶ τίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας, ἀνάμεσα στὴν Ἱμβρο καὶ στὸ γειτονικὸ τῆς Ὁρος, τὸ ὁποῖο, ὅπως ἀναφέραμε ἤδη, διέθετε τρία ἀκόμη μετόχια στὸ νησί, πλουσιότερα καὶ ἀρχαιότερα ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ Ταξιάρχη⁵⁸. Τέλος, ἡ ὑπαρξὴ τῶν ὑπο-

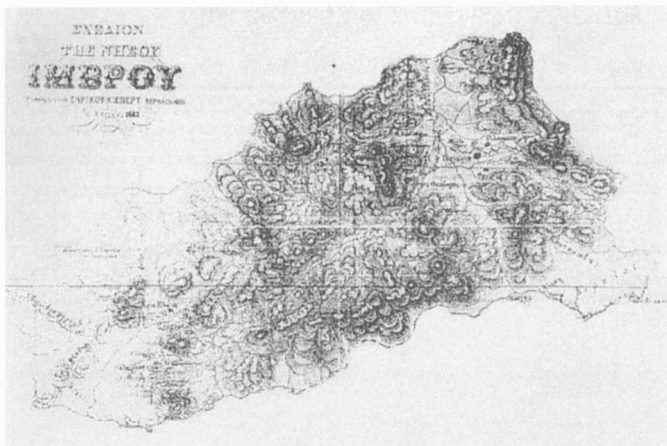
55. Βλ. ἐνδεικτικὰ Α. Καρακατσάνη, ὁ.π., σ. 16, ἀρ. 6· Π. Βοκοτόπουλος, ὁ.π., σ. 88, ἀρ. 58, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

56. Ν. Παπαστράτου, ὁ.π., σ. 198, ἀρ. 198· *Θησαυροὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, ὁ.π., σ. 1888, ἀρ. 4.10.

57. Πρόκειται γιὰ τίς εἰκόνες τοῦ Προδρόμου καὶ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων στὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, στὸ χωριὸ Ἁγιοὶ Θεόδωροι, καὶ γιὰ τίς εἰκόνες τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου στὸν ναὸ τῆς Κοιμήσεως στὸ χωριὸ Γλυκύ. Γιὰ τοὺς ναοὺς βλ. Ε. Χαλκιά, ὁ.π., σσ. 290-292, 297.

58. Βλ. παραπάνω, σημ. 8.

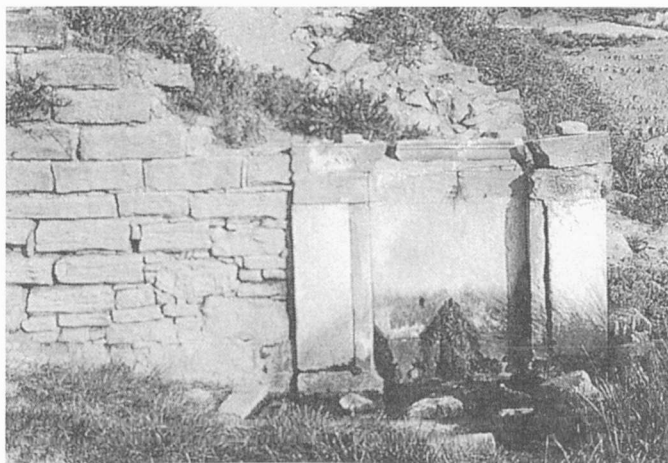
γραφῶν δύο ζωγράφων σὲ εἰκόνες τῆς Μονῆς, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα δὲν εἶναι γνωστὰ ἀπὸ ἀλλοῦ, ἔργα τους ὅμως ἀπαντοῦν στοὺς ναοὺς τῆς Ἱμβροῦ, θέτει τὸ ἐρώτημα ἂν, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς παραγγελίες τῶν μονῶν καὶ τῶν πιστῶν ποὺ διοχετεύονταν στὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπὸ τὰ μετόχια του, λειτουργοῦσε σὲ κάποιο ἢ σὲ κάποια ἀπὸ τὰ μετόχια τοῦ νησιοῦ ἐργαστήριο ζωγραφικῆς εἰκόνων. Ἡ μελέτη τοῦ ἀρχεδιακοῦ ὕλικου τῶν μονῶν ποὺ διέθεταν μετόχια στὴν Ἱμβρο, δηλαδὴ τῆς Λαύρας καὶ τοῦ Κουτλουμουσίου, πιθανὸν νὰ ἀπαντήσῃ στὸ ἐρώτημα.

1. Χάρτης Ἰμβροῦ

2. Μετόχι Ταξιαρχῶν στὴν Ἰμβρο, εἰρήπια τοῦ περιβόλου

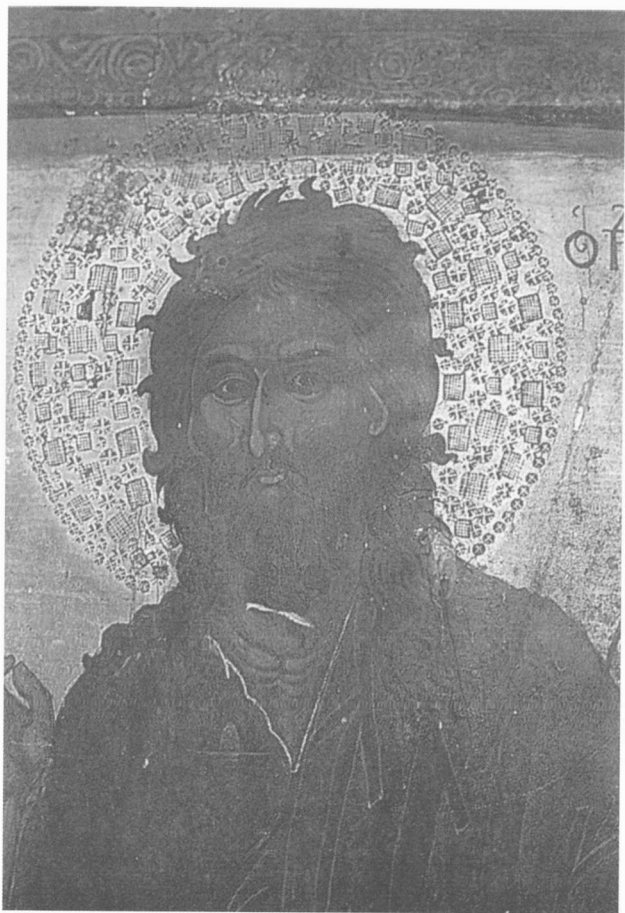
3. Μετόχι Ταξιαρχῶν στὴν Ἰμβρο, ἡ λιθόκτιστη βρύση

4. Μετόχι Ταξιαρχῶν στὴν Ἰμβρο, ἐρείπια τῆς δεξαμενῆς

5. Εικόνα Ἀγίου Ἰωάννου Προδρόμου, ἀπὸ τὸ μετόχι τῶν Ταξιαρχῶν στὴν Ἰμβρο

6. Εικόνα Ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου (λεπτομέρεια)

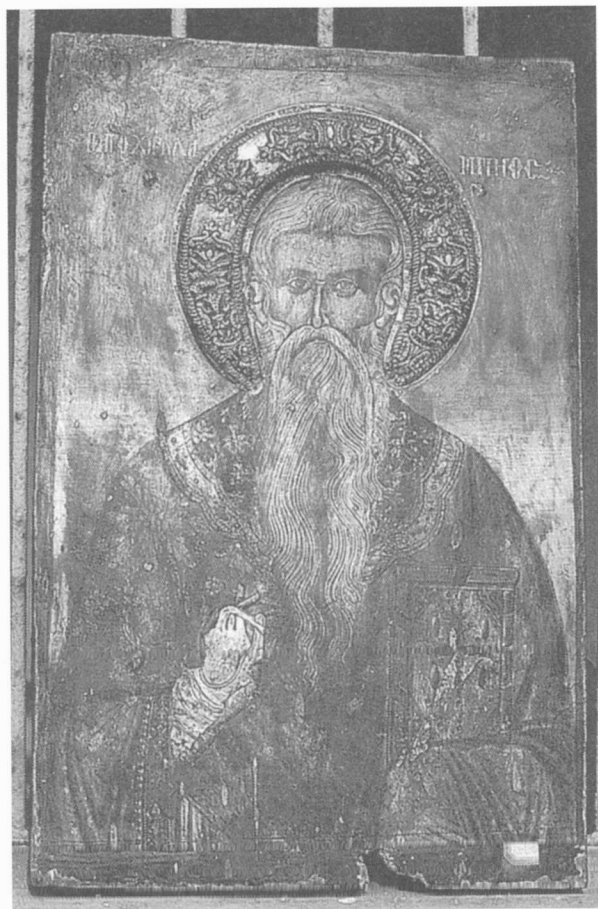
7. Εικόνα Θεοτόκου Κυρίας τῶν ἀγγέλων, ἀπὸ τὸ μετόχι τῶν Ταξιαρχῶν
στὴν Ἰμβρο

8. Εικόνα Θεοτόκου Κυρίας τῶν ἀγγέλων, ἀπὸ τὸ μετόχι τῶν Ταξιαρχῶν
στὴν Ἱμβρο

9. Εικόνα Ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου, ἀπὸ τὸ μετόχι τῶν Ταξιαρχῶν στὴν Ἱμβρο

10. Εικόνα Ἁγίου Χαραλάμπου, ἀπὸ τὸ μετόχι τῶν Ταξιαρχῶν στὴν Ἱμβρο

11. Εικόνα Παναγίας Ὁδηγήτριας ἀπὸ τὸ μετόχι τῶν Ταξιαρχῶν στὴν Ἱμβρο

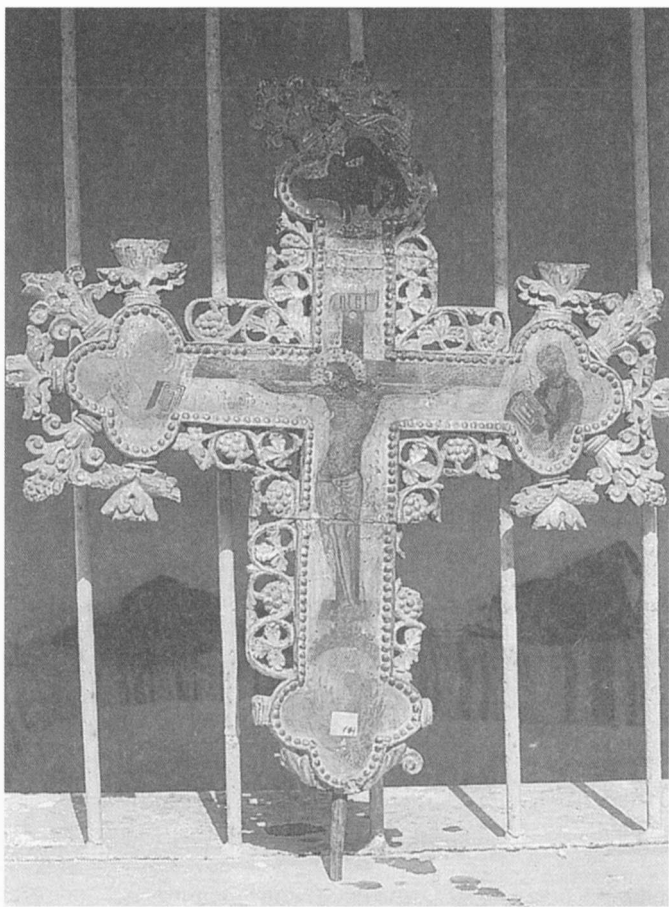
12. Εικόνα Σύναξης τῶν Ἀσωμάτων, ἀπὸ τὸ μετόχι τῶν Ταξιαρχῶν στὴν Ἱμβρο

13. Εικόνα Σύναξης τῶν Ἀποστόλων, ἀπὸ τὸ μετόχι τῶν Ταξιαρχῶν στὴν Ἱμβρο

14. Βημόθρονα, ἀπὸ τὸ μετόχι τῶν Ταξιαρχῶν στὴν Ἱμβρο

15. Σταυρός επίστεψης τέμπλου από τὸ μετόχι τῶν Ταξιαρχῶν στὴν Ἱμβρο

16. Πλάγια θύρα ἱεροῦ, με' Ἀρχάγγελο Μιχαήλ, ἀπὸ τὸ μετόχι τῶν Ταξιασῶν στὴν Ἱμβρο